

ΑΚΟΥΓΑΝ ΜΟΥΣΙΚΗ όταν χτύπησε τὸ τηλέφωνο. Ἦταν βράδυ, καλοκαίρι, ἐννιά ἡ ὥρα. Εἶχαν μόλις τελειώσει τὸ φαγητὸ καὶ ἡ Κριστὶν ἄκουγε μὲ προσήλωσιν, κουβαριασμένη στὴν πολυθρόνα· ἀναγνώριζε τὴ μουσικὴ, ἀλλὰ δὲν ἤξερε τί ἦταν. Τὴν εἶχε διαλέξει ὁ Ἄλεξ, χωρὶς νὰ τὴ ρωτήσῃ, καὶ τώρα ἀπὸ πείσμα δὲν τὸν ρωτοῦσε κι αὐτὴ τί ἦταν. Ἐκεῖνος εἶχε ξαπλώσει στὸν καναπέ μπροστὰ στὸ κοίλωμα τοῦ παραθύρου μ' ἓνα ἀνοιχτὸ βιβλίον στὸ χέρι, ἀλλὰ δὲν τὸ διάβαζε, τὸ βιβλίον ἦταν ἀκουμπισμένο στὸ στῆθος του· κοίταξε ἔξω, τὸν οὐρανὸ. Τὸ διαμέρισμά τους ἦταν στὸ πρῶτο πάτωμα καὶ τὸ παράθυρο τοῦ σαλονιοῦ ἔβλεπε σ' ἓναν πλατὺ δρόμο μὲ δεντροστοιχίαι ἀπὸ πλατάνια. Ἐνα σμάρι παπαγάλοι πέταξαν ἀπέναντι ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ πάρκου, καὶ τὸ σκουροπόρφυρο σκοτάδι τῆς ὀξιάς τοῦ διπλανοῦ σπιτιοῦ ἀνέβαινε σὰν στήλη καπνοῦ στὸ τερικουάζ τ' οὐρανοῦ, καταπίνοντας τὸ τελευταῖο φῶς τῆς μέρας. Ἐνα κοτσύφι ἀκίνητο προφίλ σ' ἓνα κλαρὶ μὲ τὸ ράμφος ἀνοιχτό, πρέπει νὰ κελαηδοῦσε, ἀλλὰ ἡ ἠχογραφημένη μουσικὴ σκέπαζε τὸ κελὰηδημά του.

Ἦταν τὸ σταθερὸ τηλέφωνο. Τράβηξε τὴν Κριστὶν ἀπὸ τὴ μουσικὴ· σηκώθηκε καὶ κοίταξε τριγύρω, ψάχνοντας ποῦ τὸ εἶχαν ἀφήσει τὴν τελευταία φορὰ ποῦ τὸ χρησιμοποίησαν — τὸ πιθανότερο κάπου ἐδῶ, ἀνάμεσα

στά χαρτιά και στά βιβλία. "Η στην κουζίνα, με τὰ βρόμικα πιάτα; 'Ο "Αλεξ ἀγνόησε τὸ κουδούνισμα, ἢ μᾶλλον ἔδειξε πὼς τὸ ἀντιλήφθηκε μ' ἓνα ἀνεπαίσθητο σφίξιμο ἐκνευρισμοῦ στὸ πρόσωπό του — πάντα ζωνηρὰ ἐκφραστικό, κι ἐξωτικό, ἐπειδὴ τὰ μάτια του ἦταν τόσο σκοτεινά, τὸ περίγραμμά τους σχεδὸν μαῦρο, σὰν νὰ 'ταν βαμμένα. Κι αὐτὴ ἡ ἐντύπωση γινόταν ὅλο και πιὸ ἐντονη ὅσο γερνοῦσε και ξάνοιγαν κι ἄλλο τὰ μαλλιά του, πού ἦταν σὰν πολυκαιρισμένο σκοῦρο χρυσάφι.

Πιὸ πιθανὸ ἦταν νὰ εἶναι ἡ μαμὰ της κι ὄχι ἡ δική του στὸ τηλέφωνο — ἀλλὰ μπορεῖ και νὰ 'ταν ἡ κόρη τους ἡ "Ιζομπελ, και ἡ Κριστὶν ἤθελε νὰ τῆς μιλήσει. Ἐγκαταλείποντας τὴν προσπάθεια νὰ βρεῖ τὸ φορητὸ ἀκουστικό, ἢ νὰ φορέσει τίς ἐσπαντρίγιες της, ἀνέβηκε ξυπόλυτη τὰ σκαλιὰ δύο δύο, μποροῦσε ἀκόμα νὰ τὸ κάνει, γιὰ νὰ πάει στὴ βάση τοῦ τηλεφώνου, πού ἦταν στὴν κρεβατοκάμαρά τους στὴ σοφίτα. Ἡ μουσικὴ συνεχίστηκε χωρὶς αὐτὴν στὸ δωμάτιο πίσω της, Σούμπερτ ἢ κάτι τέτοιο, και τὴ στιγμή πού ἡ Κριστὶν καθόταν λαχανιασμένη στὸ πλάι τοῦ κρεβατιοῦ κι ἀπαντοῦσε στὸ τηλέφωνο, εἶχε συναίσθηση τῆς γλυκιᾶς μελωδίας, εἶχε στ' ἄφτιά της τίς καθαρὲς νότες πού κυλοῦσαν ὅλο και πιὸ χαμηλὰ στὴν τονικὴ κλίμακα. Αὐτὸ τὸ δωμάτιο πού εἶχαν φτιαῖξει κάτω ἀπὸ τίς λοξὲς πλευρὲς τῆς στέγης κρατοῦσε ὅλη τὴ ζέστη τῆς μέρας κι ἦταν γεμάτο μυρωδιές — καυσάερια ἀπ' τ' αὐτοκίνητα τοῦ δρόμου, ἀγιόκλημα ἀπὸ τὸν κῆπο κάτω, σκόνη στὸ χαλί, βιβλία, τὸ ἄρωμα και ἡ ἐνυδατικὴ της, μιὰ ἰδέα ἀπ' τὴ μυρωδιὰ τῶν κορμιῶν τους στά σεντόνια. Τὰ σκίτσα και οἱ φωτογραφίες και οἱ πίνακες στοὺς τοίχους —κάποιοι δικὰ

της ἔργα—εἶχαν βουλιάξει στὶς σκιές, εἶχαν σβήσει, καὶ μόνον τὸ περίγραμμα τῶν κάρδρων τους φαινόταν στὸν ἄσπρο τοῖχο. Τὸ κοτσύφι τὸ ἄκουγε τώρα ἀπὸ τὸν ἀνοιχτὸ φεγγίτη.

Μιὰ γλύκα.

«Ναί;»

Συγκεχυμένοι θόρυβοι στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς γραμμῆς, λὲς καὶ τὸ τηλεφώνημα γινόταν ἀπὸ κάποιον δημόσιο χῶρο, ἓνα σταθμὸ ἴσως, ἀπ' ὅπου ἦταν δύσκολο νὰ μιλήσει κανεὶς. Κάποιος τὴ ζητοῦσε ἐπίμονα.

«Μ' ἀκοῦτε;»

«Ἐσὺ εἶσαι, Λίντ;» Ἡ Κριστὶν ἐνίωσε ἓνα χαμῶγελο νὰ σχηματίζεται στὰ χεῖλη της, κοινωνικὰ εὐχάριστη κι ἄς μὴν τὴν ἔβλεπε κανεὶς, καθισμένη στὸ χαμηλὸ κρεβάτι της μὲ τὰ γόνατα ἐνωμένα. Ἴσως ἔχει πιεῖ, σκέφτηκε γιὰ τὴ Λίντια, πράγμα ὄχι ἀσυνήθιστο. Ἡ φωνή της ἦταν βαριά, σερνόταν, λὲς καὶ δὲν ὄριζε καλὰ τὴ γλώσσα, τὰ χεῖλη της.

«Τί κάνεις;»

«Εἶμαι στὸ νοσοκομεῖο», φώναξε ἡ Λίντια. «Συνέβη κάτι».

«Τί συνέβη;»

«Ὁ Ζάκαρι. Ἄρρώστησε στὴ δουλειά».

Τὸ δωμάτιο τραντάχτηκε, τραντάχτηκε καὶ ἡ σιωπὴ του τὸ ἀκολούθησε, κάτι κόκκοι σκόνης στροβιλίστηκαν πέφτοντας ἀργὰ ἀπὸ τὸ ταβάνι. Αὐτὸ ἦταν ἀνήκουστο: ν' ἀρρωστήσει ὁ Ζάκαρι. Ἦταν βράχος, δὲν πάθαινε ποτὲ τίποτα. Ὅχι, ὄχι, δὲν ἦταν βαρὺς κι ἀκούνητος σὰν βράχος· ἦταν ἓνας ἀεικίνητος κεφάλτος γίγαντας μὲ ποτάμια ἐνέργειας ν' ἀναβλύζουν ἀπὸ μέσα του. Ἡ Κρι-

στὴν ἀπάντησε ὅτι θὰ καλοῦσε ἀμέσως ταξί, ὅτι σὲ μισὴ ὥρα τὸ πολὺ θὰ ἦταν μὲ τὴ Λίντια.

«Σὲ ποιό νοσοκομεῖο; Σὲ ποιά πτέρυγα νὰ ἔρθω; Τί ἔπαθε;»

«Ἡ καρδιά του».

«Ἐμφραγμα;»

«Δὲν ξέρουν ἀκόμη», εἶπε ἡ Λίντια. «Ἄλλὰ πιστεύουν πὼς εἶναι ἡ καρδιά του. Ἦταν στὸ γραφεῖο του, στὴν γκαλερί, μιὰ χαρά, μιλοῦσε μὲ τὴν Τζέιν Ὅγκντεν γιὰ μιὰ καινούργια ἔκθεση. Καὶ ξαφνικά, ἐντελῶς ξαφνικά, ἔπεσε κάτω. Σωριάστηκε πάνω στὸ γραφεῖο, τὰ πάντα σκόρπισαν. Ἴσως χτύπησε τὸ κεφάλι του πέφτοντας».

«Καὶ τώρα τί γίνεται; Θὰ τὸν χειρουργήσουν;»

«Δὲν μ' ἀκοῦς, Κριστίν; Ἄφοῦ σοῦ εἶπα, πέθανε».

Πηγαίνοντας νὰ τὸ πεῖ στὸν Ἄλεξ, ἡ Κριστίν σταμάτησε μπροστὰ στὴν ἀνοιχτὴ πόρτα τοῦ ἀτελιέ της, ὅπου τὰ σχήματα τῆς δουλειᾶς της περίμεναν ὑπομονετικὰ στὸ μισοσκοτάδο: μπουκαλάκια μελάνι, ζουληγμένα σωληνάκια μπογιᾶς, τὸ κινέζικο πορσελάνινο βάζο μὲ τὰ μολύβια καὶ τὰ πινέλα της, ὁ πίνακας ἀπὸ φελλό μὲ καρφιτωμένες πάνω του κάρτες καὶ εἰκόνες κομμένες ἀπὸ περιοδικὰ, φτερά, λερωμένα κουρέλια, κομμάτια παλιὸ πλαστικό. Χοντρὸ κρέμ χαρτί, ἀκουμπισμένο στὸ τραπέζι της, περιμένοντας τὴ σφραγίδα της· τελάρια μὲ περασμένους καμβάδες στηριγμένα στὸν τοῖχο, ἔργα ποὺ τὰ δούλευε, στὸ καβαλέτο ἢ καρφιτωμένα σὲ ταμπλό. Κάθε πρωὶ ἔμπαινε σ' αὐτὴ τὴ σκηνὴ τοῦ μόχθου της σὰν νὰ ἔμπαινε σὲ ἐκκλησία, κι ἔκανε μικρὲς τελετουργικὲς κινήσεις γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν εἶχε μιλήσει ποτὲ σὲ

κανέναν. Ἡ πιὸ βαθιὰ ἐπιθυμία της αὐτὲς τὶς μέρες ἦταν νὰ δουλεύει ἐκεῖ μέσα — νὰ στέκεται μπροστὰ στὸ καβαλέτο, ἢ σκυφτὴ πάνω ἀπὸ τὸ χαρτὶ στὸ τραπέζι, συγκεντρωμένη, ἀπορροφημένη στὴ μίμηση τῶν μορφῶν, στὶς ἐπινοήσεις της. Τώρα ὅμως ἡ ἰδέα τῆς δουλειᾶς αὐτῆς —τὸ σταθερὸ σημεῖο πρὸς τὸ ὁποῖο κατευθυνόταν— τὴν ἀρρώσταινε. Ἐμοιαζε ὑποκριτικό, ἢ κολλημένη προσπάθεια τῆς ἴδιας τῆς ματαιοδοξίας της: ἔκλεισε βιαστικὰ τὴν πόρτα. Μετὰ τὴν ξανάνοιξε — ὑπῆρχε ἓνα κλειδὶ στὴν κλειδαριά, πὺ μερικὲς φορές τὸ γύριζε, ὅταν δὲν ἤθελε νὰ τὴν ἐνοχλήσει κανεὶς. Τὸ τράβηξε, κλείδωσε τὸ ἀτελιὲ ἀπέξω κι ἔβαλε τὸ κλειδὶ στὴν τσέπη τοῦ τζίν της.

Ἡ μουσικὴ ἔπαιζε ἀκόμη στὸ μπροστινὸ δωμάτιο.

«Ἡ μαμά σου ἦταν;» ρώτησε ὁ Ἄλεξ.

Ἡ καρδιά της βούλιαξε ἀπότομα, ἄρχισε νὰ χτυπάει δυνατὰ στὸ βάθος τοῦ στήθους της, δὲν ἤξερε ἂν μποροῦσε νὰ μιλήσει. Ἦταν τρομερὸ πὺ ἔπρεπε νὰ καταστρέψει τὴν εὐτυχία του μ' αὐτὸ τὸ νέο, νὰ σταθεῖ ἀποπάνω του ἐκεῖ πὺ ἦταν ξαπλωμένος στὸν καναπέ, ξένοιαστος — ὅσο ξένοιαστος ἦταν συνήθως.

«Ἡ Λίντια ἦταν».

«Καὶ τί ἤθελε;»

«Ἄλεξ, πρέπει νὰ σοῦ τὸ πῶ. Ὁ Ζάκαρι ἔπαθε ἔμφραγμα. Μᾶλλον καρδιακὴ προσβολή».

«Ἦχι».

«Καὶ πέθανε. Πάει».

Γιὰ μιὰ στιγμή ἔμεινε ἐκτεθειμένος στὰ μάτια τῆς γυναίκας του, ἐκτεθειμένη στὸ βλέμμα της ἢ τρομερὴ ταραχή του, νὰ πάλ्लεται πάνω στὸ κατακόκκινο τῶν μαξιλαριῶν.

«Πλάκα κάνεις. Ἦχι».

Συνήθως έδειχνε απόλυτα συγκροτημένος κι άδιαπέραστος, με τὸ σφρίγος του καὶ τὴν ὀρμὴ του καὶ τὸ άποφασιστικὸ σαγόνι του, καὶ τὸ ὄμορφο κεφάλι του σ' ἐγρήγορση καὶ αὐτοέλεγχο, σάν κανέννας αὐτοκράτορας.

«Μοῦ τηλεφώνησε ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο, στὸ UCH εἶναι. Πηγαίνω τώρα νὰ τὴ βρω. Κάλεσα ταξί».

Τὸ βιβλίο του ἔπεσε στὸ πάτωμα καθὼς σηκωνόταν μέσα στὸ φῶς ποὺ λιγότευε.

«Δὲν μπορεῖ. Τί ἔγινε;»

«Τὴ μιὰ στιγμή ἦταν στὸ γραφεῖο του, στὴν γκαλερί, καὶ μιλοῦσε στὴν Τζέιν Ὁγκντεν, μιὰ χαρά. Καὶ τὴν ἐπόμενη ἔπεσε, σωριάστηκε κάτω, μᾶλλον χτύπησε τὸ κεφάλι του, ὅλα σκόρπισαν. Ἡ Χάνα προσπάθησε νὰ τὸν συνεφέρει, τοῦ ἔκανε καρδιοπνευμονικὴ ἀναζωογόνηση, οἱ νοσοκόμοι δοκίμασαν τὰ πάντα. Εἶχε πεθάνει πρὶν φτάσουν στὸ νοσοκομεῖο. Ἡ Λίντια ἦταν ἔξω, γιὰ ψώνια. Τῆς τηλεφώνησε ἡ Τζέιν».

«Τί ὥρα ἔγιναν ὅλ' αὐτά;»

Ἡ Κριστὶν δὲν ἦταν σίγουρη, κάποια ὥρα ἀργὰ τὸ μεσημέρι, νωρὶς τὸ ἀπόγευμα.

«Δὲν τὸ πιστεύω», εἶπε ὁ Ἄλεξ. «Ὁχι, ἀδύνατον. Τὸ Σαββατοκύριακο ποὺ τὸν εἶδα ἦταν μιὰ χαρά».

«Τὸ ξέρω. Ἀδύνατον».

Ὅταν ἡ Κριστὶν πῆγε νὰ σταματήσει τὴ μουσικὴ στὸ CD player, τῆς εἶπε νὰ περιμένει, εἶχε σχεδὸν τελειώσει.

«Ἄσ' το».

Ἐβαλε τὰ χέρια του στοὺς ὤμους της, κρατώντας τὴν, στηρίζοντάς τὴν. Τὸ ἄγγιγμά του ἦταν εὐγενικό, μὰ ἐκείνη δὲν ἄφησε τὸν ἑαυτὸ της νὰ τὸ νιώσει. Στέκονταν ἀντικριστά. Ὁ Ἄλεξ ἦταν γεροδεμένος, μέτριος

στο ύψος — εκείνη τὸν περνοῦσε ἕναν-δυὸ πόντους, ἀκόμα καὶ ξυπόλυτη, ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν τὸ πίστευε, ποτὲ δὲν τὸ εἶχε πιστέψει. Σάλεψε νευρικά, ἀνήσυχα στὰ χέρια του.

«Πρέπει νὰ βιαστῶ. Μπορεῖ νὰ εἶναι μόνη της στὸ νοσοκομεῖο».

«Τὸ ταξί δὲν ἦρθε ἀκόμη, περίμενε. Ἄκου».

Ἐμοιαζε ψεύτικο καὶ ζορισμένο, νὰ περιμένουν νὰ τελειώσει τὸ CD. Οἱ σκέψεις της ἔτρεχαν ἀλλοῦ, τῆς ἦταν ἀδύνατον ν' ἀκούσει τὴ μουσική, τὴν ἐνόηλεσε ἡ στάση του, αὐτὴ ἢ προσφορά πολυπλοκότητας καὶ ὁμορφιάς. Μετὰ ἄρχισε νὰ ὑποχωρεῖ, κάτω ἀπὸ τὸ σταθερὸ βᾶρος τῶν χεριῶν του, στὸ βιολί καὶ στὸ πιάνο καὶ στὸ τσέλο πὺ ἐπιτάχυναν γιὰ νὰ τελειώσουν. Ἐεκλείδωσαν κάτι μαγγωμένο μέσα της. Συνειδητοποίησε πὺς εἶχε τὰ μπράτσα της τυλιγμένα γύρω ἀπὸ τὸ κορμί της, σὰν νὰ προστάτευε τὸν ἑαυτὸ της, ἢ σὰν νὰ τὸν κρατοῦσε καλὰ κλεισμένο· εὐτυχῶς πὺ δὲν εἶχαν ἀναμμένα φῶτα στὸ δωμάτιο. Ἐμειναν ἀγκαλιασμένοι. Στὸ πρόσωπο τοῦ Ἄλεξ κυλοῦσαν δάκρυα, ἔκλαιγε εὐκολα. Εἶχε μιὰ ἀνεση μὲ τίς ἐπισημότητες, πὺ ἐκείνης τῆς ἔλειπε, τὴν ἔκαναν νὰ νιώθει ἀμήχανη. Ἡ στιγμή ἐτούτη εἶχε μιὰ ἐπισημότητα καὶ τὸ μυαλό της μούδιασε, σταμάτησε νὰ τρέχει. Καὶ σκέφτηκε τὸν Ζάκαρι, τὴν πραγματικότητα τοῦ Ζάκαρι. Μὰ ἦταν ἀβάσταχτο.

«Ἄσε με νὰ ἔρθω μαζί σου στὸ νοσοκομεῖο», εἶπε ὁ Ἄλεξ. «Θὰ σὲ πάω ἐγώ».

Ἡ Κριστὶν τὸ σκέφτηκε.

«Ὅχι, καλύτερα νὰ πάω μόνη μου. Νὰ εἶμαστε μόνες μας, οἱ δυὸ μας στὴν ἀρχή. Θὰ τὴ φέρω ἐδῶ. Μπορεῖς νὰ τῆς στρώσεις τὸ κρεβάτι, νὰ ἔναι ἔτοιμο».

Εἶχε φανταστεῖ τὸν ἑαυτό της νὰ διασχίζει τρέχοντας διαδρόμους νοσοκομείου ψάχνοντας τὴ Λίντια, ποὺ ἦταν ἴσως πίσω ἀπὸ τραβηγμένα παραβάν μετὰ τὸ ἄψυχο κορμὶ τοῦ Ζάκ, ἢ τὴν εἶχαν ἤδη ὀδηγήσει σὲ κάποιο χῶρο προορισμένο εἰδικὰ γιὰ τοὺς ἐπισκέπτες ποὺ μόλις εἶχαν χάσει κάποιον δικό τους ἄνθρωπο. Μὰ μόλις μπῆκε ἀπὸ τὶς γυάλινες πόρτες τῆς κεντρικῆς εἰσόδου τοῦ νοσοκομείου, ἡ Λίντια σηκώθηκε — τὴν περίμενε καθισμένη σ' ἓνα ἀπὸ τὰ μπλε πλαστικὰ καθίσματα ποὺ ἦταν παραταγμένα σὲ σειρὲς μπροστὰ στὴ ρεσεψιὸν. Εἶχε τὸ ὕφος δυσσαρεστημένης βασιλίσσας, ὑπεροπτικῆς καὶ ξεχωριστῆς, μετὰ τὸ γαλάζιο βελούδινο μπουφάν καὶ τὸν λεοπάργιακὰ ποὺ φοροῦσε· ὅταν ἡ Κριστὶν ἔτρεξε καὶ τὴν ἀγκάλιασε, ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνθρώπους ποὺ περίμεναν στὸ χῶρο ὑποδοχῆς τοῦ νοσοκομείου γύρισαν τὰ κεφάλια νὰ δοῦν. Ὁ κόσμος συχνὰ περνοῦσε τὴ Λίντια γιὰ διάσημη. Ἦταν ἐντυπωσιακὴ γυναίκα, μετὰ πλούσιες καμπύλες, σπαστὰ ξανθοκάστανα μαλλιά στὸ χρῶμα τοῦ μελιοῦ καὶ μετὰ τὸ γεμάτο κάτω χεῖλι της συνήθως προτεταμένο σὰν νὰ ἦταν μουτρωμένη. Καὶ φρόντιζε ἐπιμελῶς τὸ μακιγιάζ καὶ τὸ ντύσιμό της, γιὰ νὰ πετυχαίνει αὐτὸ τὸ προσεγμένο, σέξι, θεατρικὸ παρουσιαστικὸ. Τὸ δέρμα της ἦταν χλομὸ, μ' ἀχνογάλανες σκιές, σὰν ξαφρισμένο γάλα.

«Ποῦ ἦσουν; Σὲ περιμένω ὥρες!»

«Μισὴ ὥρα. Ἦρθα μετὰ ταξί».

Καὶ ἡ Κριστὶν συνειδητοποίησε ὅτι φοβόταν αὐτὴ τὴ συνάντησή, περίμενε πῶς τὸ χτύπημα τοῦ θανάτου τοῦ Ζάκαρι θά 'χε κάνει τὴ Λίντια πῶς ὑπεροπτικὴ, πῶς κυριαρχικὴ ἀπ' ὅ,τι ἦταν: τώρα ντράπηκε κι ὁ οἶκος

τὴ διαπέρασε σὰν σουβλιά, γιατί ἡ Λίντια ἔμοιαζε σα-
στισμένη, χαμένη. Ἀγκάλιασε τὴ φίλη της καὶ τὴν ἔνω-
σε νὰ σφίγγει τὸ κορμί της, σὰν ἄνθρωπος πληγωμένος
ποὺ τρέμει τὸν πόνο· τὰ χέρια τῆς Λίντια, φορτωμένα
δαχτυλίδια, ἦταν κρύα, ἄψυχα. Δικό της καθῆκον, σκέ-
φτηκε ἡ Κριστίν, ἦταν νὰ τὴν περιβάλει στὸ ἐξῆς μὲ
φροντίδα, νὰ σταθεῖ δίπλα της.

«Δὲν τὸ πιστεύω ὅτι σ' ἄφησαν μόνη σου!»

«Ἦθελα νὰ μείνω μόνη μου. Τοὺς ἔδιωξα ὅλους. Ἔτσι
κι ἀλλιῶς δὲν τὴν ἀντέχω τὴν Τζέιν Ὅγκντεν. Τὴν ἔβλε-
πες, δὲν κρατιόταν νὰ τρέξει καὶ νὰ πεῖ τὴν ἱστορία σ' ὅλο
τὸν κόσμο, μὲ τὸν ἑαυτό της στὸ ἐπίκεντρο φυσικά. Εἶπα
ὅτι ἤθελα μόνο ἐσένα καὶ τὸν Ἄλεξ. Ποῦ εἶναι ὁ Ἄλεξ;»

«Στὸ σπίτι, ἐτοιμάζει τὸ κρεβάτι σου».

Στὸ ταξί ἡ Κριστίν εἶχε κλάψει· ἦταν ἀποφασισμέ-
νη νὰ μὴν κλάψει ὅσο θὰ ἦταν μὲ τὴ Λίντια, μὴν τυχὸν
καὶ φανεῖ ὅτι ἐκμεταλλεύοταν τὴν ὀδύνη τῆς Λίντια ποὺ
εἶχε προτεραιότητα. Μὰ τώρα ξανάρχισε καὶ βάλθηκε
νὰ σκουπίζει τὸ πρόσωπό της μ' ἓνα μουσκεμένο μα-
ντίλι ποὺ ἔβγαλε ἀπὸ τὸ μανίκι της, ἔχοντας ἀπόλυτη
συναίσθηση πόσο ἄσχημη κι ἀνόητη φαινόταν κλαίγο-
ντας ἔτσι μπροστὰ σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς ξένους ποὺ τὴν
κοίταζαν — ἀναψοκοκκινισμένη, μὲ τὸ στόμα μισάνοι-
χτο, τὰ χεῖλη τραβηγμένα σὰν τοῦ μωροῦ.

«Δὲν μπορῶ νὰ τὸ πιστέψω. Δὲν γίνεται νὰ εἶν' ἀλή-
θεια. Εἶσαι σίγουρη;»

«Φυσικά καὶ εἶν' ἀλήθεια. Τὸ χειρότερο εἶναι πά-
ντα ἀλήθεια».

«Λίντ, ποῦ εἶναι ὁ Ζάκαρι; Τὸν εἶδες; Ἦταν ἀκό-
μη ζωντανὸς ὅταν ἔφτασες ἐδῶ;»

«Όχι, και δὲν θέλω νὰ τὸν δῶ. Δὲν εἶναι αὐτός, σωστά; Τί νόημα ἔχει νὰ τὸν δῶ;»

Αὐτὸ τὸ εἶπε δυνατὰ καὶ κάποιοι γύρισαν νὰ τῆ δοῦν. Ἡ Κριστὶν τῆ διαβεβαίωσε ὅτι δὲν ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ κάνει τίποτα ἂν δὲν τὸ ἤθελε. Ἡξερε πὼς ἡ Λίντια φοβόταν τὸ σῶμα τοῦ Ζάκαρι, ἐνιωθε φόβο καὶ σχεδὸν ζωώδη ἀποστροφή γι' αὐτό. Κι ἦταν πράγματι τρομακτικὸ νὰ τὸν φαντάζεται κανεὶς ξαπλωμένο κάπου, ὀλομόναχο, μέσα σ' αὐτὸ τὸ τρομερὰ ἀπρόσωπο κτήριο, ποῦ ἦταν φωτισμένο μέσα στὴ νύχτα σὰν πλοῖο μεσοπέλαγα. Καὶ ἡ Κριστὶν τὸ φοβόταν τὸ σῶμα τοῦ Ζάκαρι. Ἡ σκέψη του καὶ μόνο τὴν τρόμαζε. Ἀλλὰ στὴ θέση τῆς Λίντια θ' ἀποφάσιζε μᾶλλον νὰ τὸ δεῖ, νὰ δώσει σχῆμα καὶ μορφή στὸν τρόμο της — ἢ θὰ τὴν τρόμαζαν περισσότερο οἱ τύψεις ποῦ θὰ εἶχε ἀργότερα ἂν δὲν τὸ ἔκανε. Αὐτὴ ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς διαφορές τους: ἡ Λίντια ὑπάκουε τυφλὰ στὶς προλήψεις καὶ στὰ ἔνστικτά της, ἡ Κριστὶν ἄρχιζε τίς διαπραγματεύσεις καὶ τὰ παζάρια.

«Πᾶμε νὰ φύγουμε ἀπὸ δῶ μέσα», εἶπε ἡ Λίντια.

«Δὲν ὑπάρχουν διατυπώσεις; Μήπως πρέπει νὰ ὑπογράψεις τίποτα χαρτιά;»

Τὰ εἶχε ὑπογράψει τὰ χαρτιά. Θὰ γινόταν νεκροψία, εἶπε.

«Ἡ Γκρέις τὸ ξέρει; Ποῦ εἶναι;»

Στὴ σκέψη τῆς κόρης της ἡ Λίντια πανικοβλήθηκε.

«Προσπάθησα νὰ τῆς τηλεφωνήσω, ἀλλὰ δὲν ἀπαντάει. Κάπου στὴ Γλασκώβη θὰ εἶναι, ὑποθέτω, κάτι θὰ κάνει ἀπ' αὐτὰ ποῦ κάνουν οἱ φοιτητές. Καὶ θὰ ρίξει ὅλο τὸ φταίξιμο σ' ἐμένα, ξέρεις πόσο λατρεῖ τὸν πατέρα της. Ὅλα τὰ λάθη εἶναι πάντα δικά μου».

Κοίταξε προκλητικά την Κριστίν, για να δει αν ο έγωισμός της την είχε σοκάρει. Πράγματι, η Κριστίν είχε σοκαριστεί: ήταν βέβαιη πώς η δική της πρώτη σκέψη σέ μιὰ τέτοια περίσταση θά 'ταν για την Ίζομπελ, πώς να την προστατέψει· από φόβο πώς ο πόνος τῆς κόρης της θά 'ταν μεγαλύτερος από τὸν δικό της. Ἀλλὰ ἡ Λίντια μὲ τὴν Γκρέις δὲν τὰ πῆγαιναν καλὰ τὸν τελευταῖο καιρό· καὶ ἡ Λίντια παραπονιόταν, μισοαστεῖα μισοσοβαρά, πὼς εἶχε μείνει ἀπέξω ἐπειδὴ ὁ ἄντρας καὶ ἡ κόρη της τὰ πῆγαιναν τόσο τέλεια οἱ δύο τους. Ἡ ἴδια δὲν ἦταν ἱκανὴ νὰ ἐπινοήσει φτουὶ κι ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὸν ἑαυτό της καὶ τίς σχέσεις της καὶ νὰ τ' ἀλλάξει ὅλα ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη.

«Σκέφτηκα ὅτι θὰ μπορούσες ἴσως νὰ τῆς τὸ πεις ἐσύ», εἶπε ἡ Λίντια. «Εἶσαι καλύτερη σ' αὐτὰ τὰ πράγματα».

Ἡ Κριστίν ἔκανε νὰ διαμαρτυρηθεῖ, μὰ ἐσύ εἶσαι ἡ μάνα της, ἀλλὰ σταμάτησε. Ποιὸς ξέρει: μπορεῖ καὶ ἡ ἴδια νὰ φερόταν τὸ ἴδιο ἐγωιστικὰ ἀν πάθαινε τίποτα ὁ Ἄλεξ — στὸν Σάντι, γιὰ παράδειγμα, τὸν γιὸ τοῦ Ἄλεξ ἀπὸ τὴν πρώτη του γυναίκα· ἡ Κριστίν ἔκανε προσπάθειες ν' ἀγαπήσει τὸν προγονό της. Τὰ πάντα εἶναι ὑπὸ αἴρεση, μάλωσε τὸν ἑαυτό της. Τὶς ἐπόμενες ὥρες οἱ ἀπόψεις μας θ' ἀλλάξουν καὶ θὰ ξαναλλάξουν μὲ γρήγορους ρυθμούς, καθὼς θὰ προσαρμοζόμαστε σ' αὐτὸ τὸ νέο τραυματισμένο σχῆμα, σ' αὐτὸ τὸ νέο σακατεμένο περίγραμμα ποῦ θὰ πάρουν οἱ ζωές μας. Τὸ καθῆκον μας, κάθε στιγμή, θὰ εἶναι νὰ φροντίσουμε, νὰ στηρίξουμε τὴ Λίντια καὶ τὴν Γκρέις, ν' ἀντέξουν τὸν πόνο τους· νὰ μὴν ποῦμε καὶ νὰ μὴν κάνουμε τίποτα ποῦ θὰ τις πονέσει χειρότερα. Ἀλλὰ εἶμαι κι ἐγὼ πονεμένη, σκέφτηκε.

“Όλοι μας είμαστε, ό Άλεξ και ή Ίζομπελ κι εγώ, ακόμα κι ό Σάντι — κι όλοι οί άνθρωποι στην γκαλερί. Χωρίς τόν Ζάκαρι, οί ζωές μας θά ’ρθουν τά πάνω κάτω. Άπ’ όλους μας, αυτός ήταν ό ένας πού δέν μπορούσαμε, πού δέν έπρεπε νά χάσουμε.

Στό πίσω κάθισμα τοῦ ταξί οί δυό γυναΐκες έμειναν σχεδόν άμίλητες. Δέν ήθελαν νά καταλάβει ό ταξιτζής τί τους είχε συμβεί· τó νέο τους δέν ήταν έτοιμο νά βγει έξω στόν κόσμο, ήταν ακόμα μέσα τους, σκληρό σαν πέτρα. Η Λίντια έψαξε στά σκοτεινά τó χέρι τής Κριστίν και τό ’σφιξε στό βελούδο τοῦ μπουφάν της, στό στομάχι της, σκύβοντας πάνω του, συνθλίβοντας τά δάχτυλα τής Κριστίν στή μεταλλική άγκράφα τής φαρδιάς της ζώνης· ή Κριστίν μύρισε τίς νότες τοῦ μόσχου και τοῦ δάσους άπό τó άρωμα πού φοροῦσε πάντα ή φίλη της.

«Πονᾶς;» ψιθύρισε. Η Λίντια έγνεψε καταφατικά, χωρίς νά τής αφήσει τó χέρι. Ίσα πού άντιλήφθηκαν τήν άνησυχία τοῦ όδηγοῦ, πού φοβήθηκε πώς ήταν πιωμένη και θά ξερνοῦσε μέσα στό αυτοκίνητό του.

Τά φῶτα ήταν άναμμένα όταν έφτασαν στό σπίτι· ό Άλεξ στεκόταν στό παράθυρο και τίς περίμενε. Μέχρι ν’ άνέβουν, είχε ήδη άνοιξει τήν πόρτα τοῦ διαμερίσματος. Άνοιξε τά χέρια του στή Λίντια κι εκείνη έπεσε στήν άγκαλιά του.

«Δέν τó πιστεύω, δέν μπορώ νά τó πιστέψω», είπε και ξαναεΐπε. Στάθηκε ώρα πολλή χαϊδεύοντάς της τά μαλλιά, άπόλυτα άφοσιωμένος όπως ήταν και με τήν Ίζομπελ όταν ήταν μικρή. Κι άπλωσε τó άλλο του χέρι στήν Κριστίν.

«'Αλλά είναι αλήθεια», είπε τέλος ή Λίντια, ανέκφραστα, και τραβήχτηκε απ' τήν άγκαλιά του.

Μετά έψαξε τò κραγιόν της, έπιθεώρησε τὰ μάτια της στο καθρεφτάκι τής τσάντας της.

«Είμαι φρίκη, έ; Τὰ χάλια μου έχω». Τράβηξε από τò πορτοφόλι της ένα χαρτονόμισμα τῶν είκοσι λιρωῶν. «Νά τί χρειάζομαι, 'Αλεξ, αγάπη μου. 'Αντε νά μοῦ πάρεις ένα πακέτο Μπένσον».

'Εκεῖνος διαφώνησε.

«Λίντια, δέν χρειάζεσαι τσιγάρα. Δέν θά τò ξαναρχίσεις τò κάπνισμα μετά από τόσα χρόνια».

«Δέν ξέρεις τί χρειάζομαι, είσαι πουριτανός. Κι έτσι κι άλλιῶς, τώρα πού τò θυμάμαι, μοῦ 'δωσε ή Τζέιν 'Ογκντεν τὰ δικά της. Κάπου έδῶ μέσα είναι».

«Χρειαζόμαστε ένα ποτό», είπε ή Κριστίν.

Σέρβιραν βότκα από τò μπουκάλι πού είχαν στήν κατάψυξη. Με σπασμένη φωνή ό 'Αλεξ σήκωσε τò ποτήρι του στή μνήμη τοῦ φίλου τους. Τοῦ πολυαγαπημένου μας φίλου, είπε, και δέν μπόρεσε νά συνεχίσει.

«Σώπα, 'Αλεξ», είπε ή Κριστίν με φωνή πού έτρεμε. «Σάν διευθυντής σχολείου άκούγεσαι».

'Αδύνατον νά καθίσει, δέν μπορούσε, λές και κάτι τόν έκαιγε και τόν κρατούσε ὀρθιο. 'Η Λίντια άναψε τσιγάρο με χέρια πού έτρεμαν. Γκρίνιαζε, ή βότκα ἦταν πικρή σαν δηλητήριο. Μήπως είχαν καθόλου κόκκινο κρασί; 'Ο 'Αλεξ έτρεξε, τής βρήκε κρασί, τής γέμισε τò ποτήρι. Κι ὅταν εκείνη είπε πώς θά ξαναδοκίμαζε νά πάρει τήν Γκρέις, ζητώντας από τήν Κριστίν ν' αναλάβει νά τής πεί τò νέο, ό 'Αλεξ τρομοκρατήθηκε. 'Επέμενε ότι δέν ἦταν δυνατόν

νά τῆς ἀνακοινώσουν τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της ἔτσι, ἀπὸ τὸ κινητό.

Ἡ Λίντια ὑποχώρησε ἀπρόθυμα.

«Φυσικά, ἔχεις δίκιο».

Θὰ πήγαινε ὁ ἴδιος μὲ τὸ αὐτοκίνητο στὴ Γλασκώβη νὰ βρεῖ τὴν Γκρέις. Καὶ θὰ τῆς τὸ ἔλεγε. Ὁ νονός της ἦταν. Ὁ ἀνεπίσημος νονός της, δὲν τὴν εἶχαν βαφτίσει στὴν ἐκκλησία.

«Ὁ Ζάκ θὰ ἔχει κάπου γραμμένη τὴ διεύθυνσή της», εἶπε ἡ Λίντια. «Δὲν ξέρω ποῦ μένει. Αὐτὸς ξέρει».

Ὁ Ἄλεξ τηλεφώνησε στὴ Χάνα, τὴ διευθύντρια τῆς γκαλερί, ποῦ εἶχε μπεῖ στοὺς ἀσθενοφόρο μὲ τὸν Ζάκαρι ὅταν τὸν πῆγαν στοὺς νοσοκομεῖο. Τοῦ ἀπάντησε ὅτι θὰ τηλεφωνοῦσε στὴν γκαλερί, ἡ διεύθυνση τῆς Γκρέις θὰ ἔταν κάπου ἐκεῖ, στοὺς γραφεῖο τοῦ Ζάκαρι ἢ στοὺς τηλεφώνου του. Θὰ τὴν ἔστειλε στὸν Ἄλεξ σὲ μισὴ ὥρα. Ἡ φωνὴ της ἦταν βαριά καὶ πνιχτὴ ἀπὸ τὸ κλάμα. Ὁ Ἄλεξ τὴν παρακάλεσε νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ ὅλους τοὺς γνωστούς, ἐξηγώντας τους ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κοινοποιήσουν, γιὰ νὰ προλάβει πρῶτα αὐτὸς νὰ τὸ πεῖ στὴν Γκρέις.

«Φαντάσου νὰ τὸ δεῖ στοὺς Facebook».

«Νὰ μὴν τὸ κοινοποιήσουν», μουρμούρισε ἡ Κριστίν. «Δὲν τὸ πιστεύω ὅτι τὸ εἶπε αὐτό».

Ἐκεῖνος περπατοῦσε ζωηρά, νευρικά, ἀνάμεσα στὶς λάμπες, τακτοποιώντας αὐτὰ τὰ θέματα· οἱ γυναῖκες, ζαλισμένες, ἐξουθενωμένες, στ' ἀλήθεια τὸν εὐγνωμονοῦσαν. Ἦταν ἀφοβος καὶ ἰκανός, ἤξερε τί ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Εἶπε στὴν Κριστίν νὰ τηλεφωνήσῃ τὸ πρωὶ στοὺς σχολεῖο ὅπου ἐργαζόταν καὶ νὰ τοὺς πεῖ γιὰ ποιὸ λόγο θὰ ἀπουσίαζε. Φεύγοντας φίλησε καὶ τίς δυὸ γυναῖκες,

μ' αὐτὸν τὸν ἰδιαίτερο τρόπο του, ἀγγίζοντας τὰ πρόσωπα τους μὲ τ' ἀκροδάχτυλά του. Μὰ ἤξεραν κι ὅτι τὸ εἶχε ἀνάγκη αὐτὸ τὸ ταξίδι, λαχταροῦσε νὰ κινηθεῖ, δὲν θ' ἄντεχε νὰ μείνει ἐκεῖ, στὸ διαμέρισμα, μαζί τους, ὅσο ἐκεῖνες θὰ γύριζαν καὶ θὰ ξαναγύριζαν στὸ μυαλό τους αὐτὴ τὴν ἀνείπωτη θλίψη, ζυμώνοντάς την.

Ὁ Ἄλεξ ἦταν πράγματι κάποτε διευθυντὴς σχολείου — στὸ δημοτικὸ μιᾶς γειτονιᾶς ὅπου τὸ σαράντα ὀχτῶ τοῖς ἑκατὸ τῶν μαθητῶν ἔτρωγαν στὸ συσσίτιο καὶ μιλοῦσαν συνολικὰ τριάντα δύο διαφορετικὲς γλῶσσες. Ἡ προαγωγή αὐτὴ ἔμοιαζε ἡ ἀναπόφευκτη κατάληξη τῆς καριέρας ἑνὸς ἐμπνευσμένου, προοδευτικοῦ δασκάλου, τὸν ὁποῖο τὰ παιδιὰ λάτρευαν. Στὴν πραγματικότητα τὸν ἔκανε δυστυχημένο, καὶ μετὰ ἀπὸ τρία χρόνια στὴ θέση τοῦ διευθυντῆ ἐπέστρεψε στὴ δουλειὰ τοῦ δασκάλου· ἀνέλαβε μιὰ τάξη ἐννιάχρονων καὶ ποτὲ δὲν τὸ μετάνιωσε. Κάτω ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ καὶ γοητευτικὸ του παρουσιαστικὸ ὁ Ἄλεξ δὲν ἦταν στ' ἀλήθεια ἀνοιχτὸς κι ἐξωστρεφῆς τύπος σὰν τὸν Ζάκαρι. Θύμωνε ὅταν κάποιος μπλεκόταν στὰ πόδια του. Δὲν ἄφηνε διέξοδο στοὺς ἀντιπάλους του. Κατὰ βᾶθος ἦταν ἓνας μοναχικὸς διανοητῆς, ποὺ ἀδιαφοροῦσε ἐντελῶς γιὰ τὴν πλειονότητα τῶν συναδέλφων του. Περιττὸ νὰ ποῦμε πῶς τὸ ὄραμά του γιὰ τὸ σχολεῖο — μὲ μικροὺς καλλιτέχνες καὶ φιλοσόφους στὶς τάξεις του— πήγαινε κόντρα στὴ φύση καὶ στὴν οὐσία τῆς δημόσιας ἐκπαίδευσης. Κόντρα στὸν τρόπο ποὺ λειτουργοῦσε ὁ κόσμος. Καὶ σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Ζάκαρι, ὁ Ἄλεξ δὲν πίστευε πῶς ἡ πρόοδος ἦταν δυνατὴ, ἢ πῶςμποροῦσε κανεὶς νὰ μετατρέψει ἓνα θεσμὸ σὲ δύναμη τοῦ καλοῦ. Ὑπῆρχε μιὰ ἀντίφαση, σκεφτό-

ταν ή Κριστίν, ανάμεσα στὸν παθιασμένο σκεπτικισμό του καὶ στὴν ἀφοσίωση ποὺ ἔδειχνε στὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν. Δὲν πίστευε πῶς μὲ τὴ δουλειά του θὰ βελτιώνονταν τὰ πράγματα, συχνὰ ἔφτανε στὰ ὅρια τῆς ἀπελπισίας — ἐπέμενε ὅμως καὶ συνέχιζε μὲ ζῆλο νὰ καλλιεργεῖ καὶ νὰ τρέφει τὴ φαντασία τους, λὲς κι ἀπ' αὐτὸ θὰ βλάσταινε στ' ἀλήθεια ἢ ἐλπίδα. Μερικὲς φορές, ἔχοντας θυμώσει μαζί του, ἡ Κριστίν σκεφτόταν πῶς ὁ Ἄλεξ ξεχνοῦσε τοὺς μαθητές του ὅταν ἔφευγαν ἀπὸ τὴν τάξη του.

Ἡ Λίντια καθόταν πάντα στὴν ἴδια θέση ὅταν ἐρχόταν στὸ διαμέρισμά τους, στὴν ἄκρη τοῦ καναπέ ὅπου νωρίτερα ὁ Ἄλεξ διάβαζε τὸ βιβλίο του. Τὸ ροζ φῶς τῆς λάμπας ἀναδείκνυε τὴ θερμὴ γοητεία τῆς ὁμορφιάς της καθὼς ἔγερνε ἀκουμπώντας στὰ μαξιλάρια. Ὁ Ζάκαρι εἶχε πεῖ ὅτι ποζάριζε σὰν ὀδαλίσκη. Ἡ Κριστίν θὰ ἠέλεε νὰ καθίσει δίπλα της, νὰ τὴν ἀγγίξει, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε: κάτι τὴ σταμάτησε. Ἡ Λίντια ἦταν ἀπελπισμένη. Καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἔδινε μιὰ παράσταση ὑπερβολικῆς ἡρεμίας.

«Ἦρθε τὸ τέλος μου;» ρώτησε ἀνάβοντας κι ἄλλο τσιγάρο. «Ὁ Ζάκαρι ὄριζε τὴν ταυτότητά μου; Τὸ ποιά εἶμαι; Δὲν νομίζω. Ἴσως ὅμως χρειαστεῖ ν' ἀλλάξω γνώμη. Δὲν ἔκανα ποτέ μου τὸν κόπο νὰ φανταστῶ τὸν ἑαυτό μου χωρὶς ἐκεῖνον. Δὲν ἔκανα ποτέ τίποτα χωρὶς ἐκεῖνον, πολλὰ χρόνια τώρα. Δὲν νομίζω πῶς εἶμαι ἰκανή. Δὲν ξέρω πῶς νὰ πληρώνω τοὺς φόρους μου. Δὲν ξέρω νὰ ὀδηγῶ αὐτοκίνητο».

«ὦ, Λίντι, μὴν ἀνησυχεῖς γι' αὐτὰ τὰ πράγματα τώρα», εἶπε ἡ Κριστίν. «Φυσικὰ καὶ εἶσαι ἰκανή. Δὲν ἦρθε τὸ τέλος σου».

«Γιατί όχι τώρα; Γιατί να μην τὰ συζητήσουμε όλα τώρα; Υποψιάζομαι πώς ή στιγμή αυτή δεν θά ξανάρθει. Στη συνέχεια όλα θά παγώσουν, όλα θά σκληρύνουν και θά πάρουν τὴν τελική τους μορφή. Θά ξεχάσουμε πῶς πραγματικά ἦταν».

«Δὲν θά ξεχάσουμε».

«Ἐγὼ ἔχω ἀρχίσει ἤδη νὰ τὸν ξεχνῶ. Κάτι ἄλλο παίρνει τὴ θέση του: ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου του, πού εἶναι ἀπίστευτη. Δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς τύπους πού πεθαίνουν. Ὁ θάνατος διώχνει, σβήνει τὴν ἀληθινὴ αἴσθησή αὐτοῦ πού ἦταν ὁ Ζάχαρι. Προσπαθῶ νὰ θυμηθῶ πῶς ἦταν γιὰ παράδειγμα σήμερα τὸ πρωί, στὸ πρόγευμα. Τί ἔφαγε;»

«Τί ἔτρωγε συνήθως;»

«Τὴν ὥρα πού κατέβαινα, μὲ τὴ ρόμπα μου ἀκόμα, εἶχε ἤδη πάει στὸ φούρνο καὶ εἶχε φέρει μπέγκελ. Καὶ μᾶλλον εἶχε κάνει ἄλλα ἑκατὸ πράγματα. Πετιέται, ξέρεεις, ἀπ' τὸ κρεβάτι γεμάτος ζωντάνια, γεμάτος ἐνέργεια τὰ πρωινά· σὲ διαλύει. Ξυπνάει τραγουδώντας. Κι ἂν ἐσύ δὲν εἶσαι τέτοιος τύπος, ἂν εἶσαι πιὸ πολὺ τῆς νύχτας, ἄς ποῦμε, εἶναι πραγματικὰ δύσκολο. Κάθε πρωὶ μὲ τὸν καφέ μας εἶχαμε φρέσκα μπέγκελ. Τὰ ἔτρωγε ἀλειμμένα μὲ βούτυρο πού ἀγόραζε εἰδικὰ γι' αὐτὸ τὸ σκοπό, βούτυρο ἀπ' τὴ Βρετάνη, αὐτὸ πού ἔχει μέσα κρυστάλλους ἀλατιοῦ. Ἀποπάνω ἔβαζε σπιτική μαρμελάδα, πού ἀγόραζε ἀπὸ τοὺς πάγκους τῶν βιολογικῶν προϊόντων. Καὶ τὰ ἔτρωγε ὄρθιος, πίνοντας μὲ μεγάλες γουλιές τὸν καφέ του, πάντα βιαστικός. Δὲν εἶναι ν' ἀπορεῖ κανεὶς πού ἔπαθε ἔμφραγμα. Τοῦ τὸ εἶχα πει, πάντα τοῦ τὸ ἔλεγα».

Τὰ μάτια τους συναντήθηκαν. Ἡ χαμένη ἀθωότη-
τα αὐτοῦ τοῦ πρωينوῦ τὶς τρόμαξε καθὼς ἔφεραν στὸ νοῦ
τους τὴν πραγματικότητα τοῦ ἄψυχου τώρα κορμιοῦ του.

«Κρίς, ἦταν πολὺ δυνατός. Πῶς ἔγινε; Πῶς ἔγινε
αὐτὸ τὸ πράγμα;»

«ὦ, τὸ ξέρω, τὸ ξέρω πῶς ἦταν πολὺ δυνατός».

Σὰν νὰ ἤθελαν ν' ἀναβάλουν τὴν ὀριστικότητα τοῦ θα-
νάτου, ἄρχιζαν ν' ἀπαριθμοῦν τὰ ἐλαττώματα τοῦ Ζάκαρι.

«Δὲν ἦταν τέλειος», εἶπε ἡ Λίντια. «Μὴν ξεχνᾶμε ὅτι
στ' ἀλήθεια ἦταν μόνο ὁ ἑαυτός του κι ὄχι ἓνα ὄνειρο».

«Κανένας δὲν εἶναι τέλειος».

«Κι ἔκανε τόση φασαρία. Συνέχεια μιλοῦσε, λὲς κι
ἤξερε τὰ πάντα, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τὶς μισὲς
καὶ παραπάνω φορὲς ἀπλὰ μπλοφάριζε. Ἐπινε πολὺ καὶ
τότε γινόταν βαρετός· ὅταν μεθοῦσε, δὲν ἔβγαζες νόη-
μα ἀπ' ὅ,τι ἔλεγε».

«Κουκούλωνε τὰ ἄσχημα καὶ τὰ δυσάρεστα», εἶπε
ἡ Κριστίν. «Καὶ κάποιες φορὲς γινόταν πολὺ συναισθη-
ματικός, ἤθελε σώνει καὶ καλὰ νὰ ἐλπίζει, νὰ εἶναι γιὰ
ὅλα αἰσιόδοξος».

Ἡ Λίντια καθόταν ἀκίνητη, τὸ πρόσωπό της ἦταν
κατάχλομο.

«Αὐτὸ μὲ δυσκόλευε, ξέρεις. Γιατὶ κάποιες φορὲς
ἦταν ἀπλὰ τεμπέλης, δὲν ἤθελε ν' ἀντιμετωπίσει τὴν
ἀλήθεια».

«Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ταιριάζατε τόσο πολὺ οἱ δύο σας!»
ἐπέμεινε μὲ ἔξαψη ἡ Κριστίν, λὲς καὶ προσπαθοῦσε νὰ
σώσει τὸ γάμο τους κι ὄχι νὰ παρηγορήσει τὴ φίλη της
τὴ δύσκολη ὥρα τοῦ πένθους. Αἴφνης συνειδητοποίησε
ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ τελευταία, ἡ ὀριστικὰ τελευταία μέρα

πού ο Ζάκαρι είχε ξεκινήσει ζωντανός· και δὲν ἤθελε ἡ μέρα αὐτὴ νὰ τελειώσει. Μὰ κοίταξε τὸ ρολόι τῆς κι ἦταν ἤδη περασμένα μεσάνυχτα.

«Πές μου πότε θέλεις νὰ κοιμηθεῖς», εἶπε γλυκὰ στὴ Λίντια. «Τὸ κρεβάτι εἶναι στρωμένο, ἔτοιμο. Θὰ καθίσω μαζί σου ἂν θέλεις».

«Δὲν μπορῶ!» εἶπε ἡ Λίντια ἀνατριχιάζοντας. «Σκέψου τὸ ξύπνημα, τὸ ξύπνημα σ' αὐτὴν τὴν πραγματικότητα. Τώρα τὸ καταφέρνω, ἐπειδὴ εἶμαι καρφωμένη σ' αὐτὸ πού ἔγινε. Ἀλλὰ δὲν νομίζω ὅτι θὰ μπορέσω νὰ ξεκολλήσω καὶ νὰ τὸ ἀφήσω καὶ μετὰ νὰ πρέπει νὰ ξαναρχίσω φτου κι ἀπ' τὴν ἀρχή. Ἔτσι κι ἀλλιῶς, θὰ περιμένω τὴν Γκρέις. Πρέπει νὰ εἶμαι ξύπνια γιὰ κείνη. Τὸ ξέρω ὅτι δὲν εἶμαι καλὴ μάνα. Πρέπει στὸ ἐξῆς νὰ γίνω καλύτερη».

«Μὰ δὲν θὰ φτάσει πρὶν ἀπὸ αὔριο τὸ μεσημέρι, ἀποκλείεται».

Ἡ Λίντια κάπνιζε τὸ ἓνα τσιγάρο μετὰ τὸ ἄλλο, κοιτάζοντας τὴν καύτρα ἀνάμεσα στὶς ρουφηξιές, βήχοντας.

«Δὲν θὰ ξαναρχίσω τὸ κάπνισμα. Τὸ ἔκανα μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ νευριάσω τὸν Ἄλεξ».

Ἄνοιξαν κι ἄλλο μπουκάλι, καὶ σύντομα τὰ χεῖλια καὶ τὰ δόντια τῆς Λίντια σκούρυναν ἀπ' τὸ κόκκινο κρασί. Τελικὰ κοιμήθηκε. Νωρὶς τὸ πρωὶ ἡ Κριστὶν τὴν ἄκουσε νὰ κλαίει. Πῆγε στὸ δωμάτιο πού εἶχαν γιὰ τοὺς ξένους μὲ τὸ νυχτικὸ τῆς καὶ κάθισε στὸ κρεβάτι δίπλα τῆς. Ἡ Λίντια τῆς ἄρπαξε τὸ χέρι καὶ τὸ τράβηξε κάτω ἀπὸ τὰ σκεπάσματα, τὸ κόλλησε ξανά στὴν κοιλιά τῆς, πού ἦταν ζεστὴ καὶ σφιγμένη καὶ σκληρή.

«Τὸ νιώθω ἐδῶ μέσα», εἶπε. «Ἕνας πόνος φριχτός. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἀγάπη. Σ' ἐσένα πρέπει νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια, σ' ἐσένα μόνο. Γιατὶ ἀλλιῶς δὲν θὰ τ' ἀντέξω. Τὸ ξέρεις ὅτι δὲν εἶναι ἀγάπη, ἔτσι;»

Ἡ Γκρέις τέλειωνε τὸ τρίτο ἔτος στὴν Καλῶν Τεχνῶν, πολὺ ταλαντούχα γλύπτρια, δούλευε τὴν πέτρα καὶ τὸ ξύλο. Ὁ Ἄλεξ ὀδήγησε ὅλη νύχτα κι ἔφτασε στὴ Γλασκώβη ξημερώματα. Κοιμήθηκε μία ὥρα στὸ αὐτοκίνητο καὶ μόλις ἔφεξε ἔψαξε γιὰ τὴ διεύθυνση ποῦ τοῦ εἶχε δώσει ἡ Χάνα. Ἡ πόλη ἔμοιαζε κόσμος ὑπόγειος — βικτωριανὴ νεκρόπολη πίσω ἀπὸ τὸν μαῦρο ὄγκο τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, τὰ φῶτα ὅλα ἀναμμένα σ' ἓνα πελώριο νοσοκομεῖο. Ἡ Γκρέις μοιραζόταν μὲ ἄλλους φοιτητὲς ἓνα διαμέρισμα πάνω ἀπὸ ἓνα μαγαζί, στὴ νότια πλευρὰ τῆς πόλης. Ὅλες οἱ βιτρίνες τοῦ μαγαζιοῦ ἦταν κλειστὲς μὲ σιδερένια ρολά. Ἡ ὥρα ἦταν ἑφτά. Ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ ἦταν δίπλα στὴν εἴσοδο τοῦ μαγαζιοῦ καὶ τὸ κουδούνι ἦταν χαλασμένο· ὁ Ἄλεξ βάλθηκε νὰ τὸ κοπανάει μὲ τὴ γροθιά του, ὄχι δυνατά, ἀλλὰ ἐπίμονα, ἀποφασισμένος νὰ μὴν τὸ βάλει κάτω· μετὰ ἀπὸ λίγο ἄκουσε βήματα ἀπὸ τὴ σκάλα μέσα κι ἓνας νεαρὸς ἀνοιξε, ἔτοιμος νὰ φερθεῖ μὲ δίκαιη ἀγανάκτηση. Ὁ Ἄλεξ εἶπε ὅτι ἔπρεπε νὰ μιλήσει στὴν Γκρέις, ἦταν ἐπεῖγον, ἓνα οικογενειακὸ θέμα. Ἡ Γκρέις δὲν ἦταν σπίτι, τουλάχιστον αὐτὴ τὴν ἐντύπωση εἶχε ὁ νεαρός. Ἄλλὰ θὰ ἔριχνε μιὰ ματιὰ στὸ δωμάτιό της. Ὅχι, εἶχε πάει σ' ἓνα πάρτι χτὲς βράδου. Δὲν εἶχε γυρίσει ἀκόμη.

«Τί πάρτι; Ποῦ;»

Μετὰ ὁ Ἄλεξ πῆγε στὴ διεύθυνση ὅπου εἶχε γίνει